

Värderingar och verklighetsuppfattning

I Sverige skadas varje år ca 25 000 människor i trafiken. Av dessa anses ca 1 500 bli invalidiserade. (Se SOU 1973:32, sid 244.) Genom insatser finansierade av stat, landsting och kommuner försöker vi på olika sätt lindra lidandet för de människor som har blivit invalidiserade. Som exempel kan nämnas färdtjänst och bidrag till olika hjälpmedel.

Det råder stor enighet bland svenska medborgare om att det är riktigt att skattebetalaren i allmänhet skall göra den förhållandevis lilla uppoffring av egen privat konsumtion, som behövs för att de invalidiserade trafikoffren skall få denna hjälp. Den enskilde medborgaren kan fö se detta som en försäkring för egen del.

Från själva försäkringssynpunkten kan man emellertid se en aspekt, som brukar betecknas "moral hazard". Denna går ut på att ett försäkringsskydd får det att framstå som mindre viktigt för den enskilde individen att försöka undvika den typ av olycka, vars konsekvenser han försäkrats mot. För att reducera "moral hazard" tillämpar ju försäkringsbolagen självrisk- och bonussystem samt gör olika förbehåll i försäkringsvillkoren.

"Självriskan" är naturligtvis mycket stor, när det gäller trafikolyckor. Det personliga lidandet för den invalidiserade blir ju endast mildrat – inte eliminerat – genom det allmännas insatser och ersättning från försäkringsbolag. Detta talar för att människor i allmänhet försöker undvika olyckorna. Man kan emellertid fråga sig om alla är lika försiktiga som de skulle ha varit om det allmännas insatser för handikappade inte hade funnits.

Antag att det allmänna inte gjorde några insatser alls för att lindra tillvaron för trafikinvalider. I denna situation skulle (1 500 – x) människor invalidiseras varje år. Dessa människor skulle få en betydligt tyngre och mer glädjelös tillvaro än de får idag. Å andra sidan skulle x människor varje år slippa undan att drabbas

av det lidande, som dagens trafikinvalider drabbas av.

Kostnaden för att trafikinvalider får sitt lidande mildrat genom insatser från det allmänna består alltså inte bara i att vi alla får konsumera mindre än eljest. Ett annat kostnadselement är att x människor extra varje år drabbas av invaliditet. Detta borde vara ett moraliskt problem för oss alla, när vi tar ställning till hur stora det allmännas insatser för att mildra trafikinvalidernas nöd skall vara.

Hur skall vi ta ställning till detta moraliska problem? Viktigt för ställningstagandet är storleken hos talet x. Om $x = 1499$, måste priset anses vara mycket högt i förhållande till den minskning av lidandet, som det allmännas insatser åstadkommer för det lilla antal individer, som varje år skulle bli trafikinvalider utan insatser från det allmänna. Om $x = 1$ är priset lägre och fördelarna större.

Vi vet mycket litet om hur stort x är. Därmed finns stort utrymme för personligt tyckande. Det är rimligt att människor låter sin inställning till insatserna från det allmänna påverkas av sin uppfattning om hur stort x är.

Jag tror emellertid att det stora utrymme för tyckande gör att folks gissningar om storleken hos talet x påverkas av deras inställning till insatser från det allmännas sida. Jag tror att manchesterliberalen inte bara har sin inställning, därför att han tror att x är stort utan också att han gärna vill tro att x är stort, därför att han är manchesterliberal. Likaså tror jag att socialliberalen (och hans meningsfränder i sociala frågor inom andra politiska grupper) har sin inställning inte bara därför att han tror att x är litet utan också att han gärna vill tro att x är litet, därför att han är socialliberal. Själslig jämvikt nås lättare, om värderingarna harmonierar med den bild som man kan gestalta åt sig, när man skådar ut i töcknet.

Ekon lic *Bertil Lindström*
Stockholms universitet